

Oikeudet ja oikeustoimikelpoisuus

Tuomas Räsänen

TIETEESÄ TAPAHTUU
50
N U L H H A T U U

Professori Aulis Aarnio tarjoaa vastauksessaan (*Tieteessä tapahtuu* 4/2005) keskusteluun eläinten oikeuksista lyhyttä kurssia oikeusajattelun perusteista. Kuitenkin hän itse käyttä käsitettä *oikeus* aivan liian suppeasti, ikä n kuin oikeudet olisivat sama asia kuin oikeustoimikelpoisuus.

Keskustelun käynnistäneessä artikkelissaan Aarnio pyrki osoittamaan, että puhe sekä eläinten juridisista että moraalista oikeuksista on käsitteellistä hölynpölyä ja siitä tulisi sen vuoksi luopua. Uusimmassa vastineessaan Aarnio sitä vastoin keskittyy vain juridiikkaan. Kuitenkaan eläinten mahdollisia juridisia oikeuksia ei voida käsitellä irrallaan moraalista oikeuksista. Sanoohan Aarnio itsekin, että juridiikka on vain oikeusnormeihin jäädytettyä moraalialia. Moraalisten oikeuksien pohtimisen merkityksellisyys tulee hyvin esille myös Aarnion omassa esimerkissä isännän ja hirven kohtaamisesta taimikoissa. Hänen mukaansa isäntä, joka tähtäilee hirveä kiväärinsä piipun takaa, ei metsästysaikana aseenkantoluvan omaavana kansalaisena joudu punnitsemaan hirven juridisia oikeuksia. Sitä vastoin hän saattaa nykyään yhä useammin punnita tekonsa moraalista oikeutusta. Ydinkysymys tässä on se, että miksi isäntä antautuu pohdintaan omasta mahdollisesta ei-oikeudesta ampua hirveä. Vielä 1800-luvulla vastaus tähän kysymykseen kietoutui useimmiten puhtaasti ihmisten välisiin suhteisiin.

Eläimiä tuli tuon ajatussuunnan mukaan kohdella hyvin sen vuoksi, että se jalosti ihmisluonnetta: suuntautuessaan eläimiinkin moraalili oli ihmisten välinen sopimus ja lisäksi myös puhtaasti ihmisten välinen asia.

Ihmisen luontosuhteen historiaa tutkittuani en kuitenkaan voi pitää tällaista perustelua eläinten humanille kohtelulle enää ajankohtaisena. Sitä vastoin yhä useammat ihmiset vaativat eettistä suhtautumista eläimiin niiden itsensä vuoksi. Heidän mielestään on moraalisesti väärin eläintä kohtaan riistää sen henki tai heikentää sen hyvinvointia tarpeettomasti. Jos isäntä punnitsee tekonsa moraalista oikeutusta, todennäköisesti hän tekee sen siksi, että hirvi on osa hänen moraalista yhteisöään ja siten hänellä on ei-oikeus riistää eläimen elämää siitäkin huolimatta, että se verottaa isännän hyvällä alulla olevaa puuviljelmää. Toisin sanoen eläimellä on tämän näkökannan mukaan olemassaoloonsa oikeus.

Aarnio kiertää ristiriidan monien ihmisten moraalikäsitteiden ja oman oikeuskäsitteensä välillä puhumalla ihmisille kuuluvien oikeuksien sijaan eläinten ”oikeuksista”. Koska eläimet eivät voi esittää moraalista vaatetta, niillä ei siten voi olla aitoja moraalisia oikeuksia. Aarnio ajattelee ilmeisesti, että hirvellä on tämänkin katsantokannan mukaan oikeuden sijaan vain ”oikeus” elämään. En kuitenkaan voi olla kysymättä, mitä tarkoittaa lainausmerkeissä oikeus elämään? Onko se kenties jokin heikomman

luonteinen oikeus elämään tai ”vähän niin kuin oikeus elämään”? Niin tai näin, lopputulos on jokseenkin absurdi.

Oliolla joko on oikeus elämään tai sillä ei sitä ole riippuen siitä, miten kattaviksi oikeudet kussakin yhteiskunnassa tai kulttuurissa määritellään. Jos ”oikeudella” sitä vastoin ei tarkoiteta lainkaan eläimen oikeutta elämään vaan esimerkiksi ihmisten tapaa käyttää käsitettä väärin, viittaaminen eläinten ”oikeuksiin” ei tarkoita yhtään mitään, koska käsite itsessään on sisällötön. Tällöin ei myöskään ole mitään syytä kiinnittää huomiota eläinten hyvinvointiin niiden itsensä takia. On vain hyötyeläimiä ja tuhoeläimiä, joita tulee kohdella suhteessa niiden tarjoamaan hyötyyn tai iloon.

Kuitenkin Aarnio puhuu itse eettisyydestä, jota meidän tulisi osoittaa eläimiä kohtaan, ja eläinten joutumisesta esineenkaltaisen objektiin asemaan. Mihin tämä eettinen suhtautuminen perustuu jos ei eläinten moraaliseen oikeuteen olemassaoloonsa? Nykyään se ei enää perustune ainakaan pelkästään ihmisten keskinäiseen kanssakäymiseen, missään tapauksessa se ei perustu mitään tarkoittamattomaan käsitteeseen eläinten ”oikeudet”.

*

Suoranainen ongelma eläinten oikeuksien kieltämisestä seuraa kun verrataan eläimiä sellaisiin ihmisiin, jotka eivät ole oikeustoimikelpoisia. Pikkulasten ja dementiaa sairastavien vanhusten osalta ongelma voidaan vielä väistää sillä, että sanotaan lasten saavan oikeustoimikelpoisuuden vartuttuaan ja dementiaa sairastavilla sellainen on puolestaan ollut jossain vaiheessa elämäänsä. Ei tosin ole lainkaan ongelmatonta väittää, että aikaisempi täysivaltainen subjektiivisuus jatkaa olemassaoloaan vielä senkin jälkeen kun ihminen on menettänyt oikeustoimikelpoisuuden edellyttämät kognitiiviset kyvyt. Vaikka tämä hyväksyttäisiin, jättää määritelmä avoimeksi vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten oikeudet. Heillähän ei ole koskaan ollut eikä koskaan tule olemaan kykyä esittää moraalista vaadetta tai kykyä toimia oikeustoimikelpoisina. Olisiko tästä tehtävä johtopäätös, että heillä ei ole moraalisia ja juridisia oikeuksia vaan heillä on vain ”oikeudet” (joka aikaisemmin sanotun perusteella osoittautui vain ihmisten virheelliseksi tavaksi käyttää käsitettä oikeus tai vaihtoehtoisesti itsessään absurdiksi käsitteeksi)?

Jos vastaus tähän kysymykseen on myönteinen,

niin asia on sillä käsitelty, mutta samalla romutetaan keskeiset valistusajasta asti muotoillut ylevät periaatteet kaikkien ihmisten tasavertaisista oikeuksista – ilman lainausmerkkejä. Jos vastaus puolestaan on kielteinen, putoaa pohja eläinten oikeuksien kieltämiseltä. Tällöin myös hyväksytään, että omatakseen oikeuksia olion ei tarvitse olla kykenevä esittämään moraalista vaadetta. Moraali on ihmisten välinen sopimus, mutta sen ei tarvitse olla vain ihmisten välinen asia.

Voidaan siis todeta, että on ihmisiä, jotka eivät kykene esittämään moraalisia tai juridisia vaateita. Juridisesti he eivät ole oikeustoimikelpoisia. Emme kuitenkaan väitä, että heillä olisi vain ”oikeuksia” aitojen moraalisten oikeuksien sijasta. Siten pohtiessaan eläinten oikeuksia Aarnio puhuu itse asiassa oikeuslaitoksen tämänhetkisistä toimintaperiaatteista ja tavasta *tulkita* oikeuskäsitettä (sekä omasta käsityksestään ihmisen paikasta maailmassa), ei oikeudesta moraalitai yhteiskuntafilosofisena käsitteenä. Jonkin olion oikeuksilla ei tarkoiteta pelkästään sitä, että kykenee esiintymään oikeusistunnossa tai että kykenee itse valvomaan oikeuksiaan. Vastakkainen ajatushan johtaisi helposti mielivaltaan: miten käy niille, jotka eivät kykene puolustamaan oikeuksiaan. Sitä vastoin oikeudet ovat olioille yhteiskunnallisesti määritellyjä asiakokonaisuuksia, kuten oikeus elämään, hyvinvointiin, puhtaaseen ympäristöön jne. Näitä oikeuksia oikeuslaitoksissa pyritään parhaan mukaan turvaamaan. Länsimaissa kyky esiintyä oikeudessa itsenäisesti on toimiva *väline* näiden oikeuksien toteuttamiseksi, ei sen enempää eikä vähempää.

Ihmisille, jotka eivät tätä välinettä kykene syystä tai toisesta käyttämään hyväkseen, on taattu mahdollisuus siihen, että joku toinen toimii heidän edunvalvojanaan. En näe mitään ongelmaa siihen, että sama ulotetaan myös eläimiin. Eläinten edunvalvojina voi toimia esimerkiksi luontojärjestöt tai yksittäiset kansalaiset, ja niiden aloitteesta eläinten oikeudet on mahdollista panna täytäntöön. Se edellyttää vain sitä, että riittävän monet ihmiset sisällyttävät moraalikäsitystensä piiriin myös eläimet, minkä jälkeen lakia muutetaan. Kissoja ei ole nähty raastuvassa, mutta eipä ole myöskään vaikeasti vammaisia ihmisiä. Eläimet eivät tietenkään voi esittää meille ihmisille vaatimuksiaan, mutta voidaanko sen paremmin aina tietää, mitä joku ymmärrettävään itseilmaisuuksiin kykenevän ihmisen haluaa? Usein joudutaan tyytymään olettamuksiin siitä, minkä arvelemme hä-

nelle olevan parasta. Luonnontieteellisen tietämyksen avulla voidaan myös perustellusti olettaa, mikä on jollekin eläimellä parasta. Joka tapauksessa ilman uusimpia tieteen tuloksiakin olisi omituista ajatella, että eläimet eivät pyrkisi jatkamaan elämäänsä ja lisääntymään.

*

Ulottaako yksikään oikeusjärjestelmä koskaan oikeuskäsityksensä koskemaan myös eläimiä on jo kokonaan toinen juttu. Se on kuitenkin vain meistä ihmisistä kiinni. Halutessamme me ihmiset voimme antaa myös eläimille oikeuden elämään ja hyvinvointiin ainakin siihen mää-

rään, kun se ei uhkaa meidän omaa olemassaoloamme. Tällä hetkellä näyttäisi siltä, että yhä useamman eläinlajin edustajat ovat saamassa Suomessa lainsuojan, oikeuden elämään. Aarniokin puhuu eläinten hyvinvoinnin turvaamisen tärkeydestä. Koska en keksi muutakaan syytä miksi hän puolustaisi eläinten hyvinvointia, tulkitsen asian niin, että hän on määritellyt hyvinvoinnin ainakin joidenkin eläinten oikeudeksi. Hyvä niin.

Kirjoittaja on ympäristöhistorian tutkija Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa.

Kansainvälinen kirjallisuustapahtuma Pieksämäellä

Olauksen päivät

6.–7. elokuuta 2005 Kulttuurikeskus Poleeni

Lauantai 6.8.2005

Aikojen kaiku, ihmisen ääni

Muinaiset Pohjolan kansat kirjoittavat historiaansa.

Sunnuntai 7.8.2005

Olauksen päivä

Olaus Magnuksen *Pohjoisten kansojen historia* 450 vuotta. Kirjailijoita, tutkijoita ja tietokirjailijoita Suomesta, Ruotsista, Ahvenanmaalta ja Gotlannista sekä Virosta. Tapahtuma juhlistaa pohjoismaista tietokirjavuotta ja itämeristen kansojen yhteistä historiallista kulttuuripohjaa.

Järjestää Sylvi Symposiumi / Pieksämäki-Seura ja Suomen tietokirjailijat ry

Lisätietoja: Ilkka Seppä 0500-256364, ilkka.seppa@pty.inet.fi

www.pieksamaenseutu.fi (kulttuuri)